

הבדלה באור ליום שני י"א באב / יהושע גרינשטיין

מקור

הרא"ש [תענית ד/מ]- כתב בה"ג והשתא דקיי"ל ברכות (דף כז ב) מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס, היכא דמיקלע ט' באב בחד בשבת דמיתבעי לאיפסוקי ממאכל ומשתה מבעוד יום- מהו לאבדולי? כיון דאמר מר בשאר שבתות "מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס", הכא נמי אומרים הבדלה מבעוד יום. או דלמא- כיון דאילו מבדיל קבליה לט' באב עליה...?
שולחן ערוך [או"ח תקנו"א]- ליל ת"ב שחל באחד בשבת... וכליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס.

הסבר # 1: עד מתי חל על האדם חיוב הבדלה בשבוע רגיל?-הרא"ש [ברכות ג/ב]:

אמרו שפעם אחת היה ר"י ז"ל אונן ואכל בלא הבדלה... ולמחרתו כשבא מבית הקברות אמרו לו; "למה אינך עושה הבדלה?"... והשיב להם, "מאחר שהייתי פטור אמש בשעת חיוב הבדלה משום שהייתי אונן, גם עתה פטור אני." שכן מציינו בפרק קמא דחגיגה (דף ט); "חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני", כיון שנדחה ביום ראשון שוב אינו חייב ביום שני... אונן, דבשעה שחל עליו חיוב הבדלה היה פטור- נפטור לגמרי ותו לא מיחייב. ודמאי לגמרי לההיא דחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני:
הסבר המנחת חינוך [מצוה לא]- ... הפלוגת' לד' ר"י הנ"ל גבי הבדלה תשלומין. א"כ אם הוא פטור- א"צ להשלים

וה"ר מאיר ז"ל דונרבערג כתב בהלכות שמחות שלו, מי שיש לו מת בשבת, ולא נקבר עד למחר, ולא הבדיל במוצאי שבת, נ"ל שמותר לאכול בלא הבדלה... וכיום המחמת לאחר שנקבר מתו אסור לאכול עד שיבדיל... וא"כ בנדון זה, כיון דזמן ההבדלה כל יום המחמת וכל השבת כולה, אף על פי שלא היה יכול להבדיל קודם שנקבר מתו- יבדיל לאחר שנקבר מתו כדפרישית.
הסבר המנחת חינוך [מצוה לא]- ... ולדעת הר"מ ל"ה תשלומין, אלא תחלת החיוב הוא עד ד' בשבת... דאין זה תשלומין! רק דמתחלה הדין כך דזמן הבדלה נמשך עד ד' בשבת

להלכה

שולחן ערוך [או"ח רצטו]- וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר, **הסבר המשנה ברורה [שם י"ז]-** דלא ס"ל הסברא הנ"ל, אך ביום הראשון הטעם הוא דהיום הולך אחר הלילה של מו"ש.
הר"ן [תענית י: בדפי הר"ף ד"ה ולענין]- כשחל ט"ב להיות במוצאי שבת... דכיון דקיי"ל דבשלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כולו ותו לא, כשחל תשעה באב במוצ"ש אין מבדילין כלל.

הר"ן [תענית י: בדפי הר"ף ד"ה ולענין]- בה"ג ז"ל כתב שאע"פ שהבדלה אין לה תשלומין אלא כל היום, כיון דאי אפשר להבדיל במוצ"ש- מבדיל במוצאי ט"ב. והקשו עליו; דכיון דנקטינן ד"אינו מבדיל אלא כל היום, נמצא דאין להבדלה תשלומין... ואפשר לי לומר לדעתו ז"ל שלפי שעשאוהו כפושע וכמזיד כיון שלא הבדיל כל היום- לא נתנו לו תשלומין עוד, כדאמרי' בפ' תפלת השחר (דף כו א)...אם הזיד ולא התפלל- אין לו תשלומין, ...אבל הכא דלא אפשר סמכינן אלישנא דאמימר, דאמר התם; "מבדיל והולך כל השבת כולה."

מסכת גיטין דף עז עמוד א- "כתבו ותנו גט לאשתי... לאחר שבת", מאי? יתיב ר' זירא קמיה דרבי אסי, ואמרי לה רבי אסי קמיה דרבי יוחנן וקאמר: חד בשבא, ותרי, ותלתא -ביתר שבתא. ארבעה, וחמשה ומעלי שבתא = קמי שבתא.

תוספות [פסחים דף קז עמוד א ד"ה אמימר]- ...והלכה כלישנא קמא ד"מבדיל עד רביעי בשבת", כדאמר רבי חייא לעיל. ובתשעה באב שחל להיות במוצ"ש נמי רגילין להבדיל אחר התענית, וכן בסדר דרב עמרם.

שולחן ערוך [יו"ד שמ"א/ב]- מי שמת לו מת בשבת... ולענין ההבדלה, יבדיל אחר שיקבר המת (מהר"מ ומרדכי והג"מ).

שולחן ערוך [או"ח רצטו]- שכח ולא הבדיל במו"ש, מבדיל עד סוף יום ג'.

הסבר המשנה ברורה [שם טז]- דכל אלו הג' ימים שייכים עוד לשבת העבר, ומכאן והלאה שייכים לשבת הבאה

הסבר # 2 ; מדוע מבדילים בין שבת למוצ"ש בדרך כלל ?

הרמב"ן [תורת האדם, שער האבל, ענין אבלות ישנה, קיא]- דכי אסור למיכל באפוקי שבתא, ולא חזי לאבדולי בחד בשבא -לא מבדיל בתרי בשבא, דהא לא חזי בשעתיה לאבדולי, וטפי בטפי איכא למימר דאפילו למאן דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה, הני מילי היכא דבמוצאי שבת חזי לאבדולי, אבל היכא דבמוצאי שבת לא חזי לאבדולי- תו לא מיבדיל עד רביעי בשבת, דכולהו תשלומין דראשון ינתנו, וכיון דבזמניה לא חזי להבדלה- לא מבדיל בלא זימניה... ומסתברא דבמוצאי שבת שחל להיות תשעה באב לא תקינו הבדלה על הכוס... ולא אמרינן "המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס" אלא בשעה שיש כוס, אבל בשעה שאין כוס בעולם אין צריך להבדיל.

רא"ש [תענית ד/מ]- לפי עניות דעתנו ... דכיון דלא חזי לאבדולי אלא במוצ"ש ויומו כי אסור למיכל בהני... דכי אסור למיכל באפוקי שבתא ולא חזי לאבדולי בחד בשבא- לא מבדיל בתרי בשבא דהא לא חזי בשעתיה לאבדולי... דאפילו למאן דאמר "מבדיל והולך כל השבת כולה"- הני מילי היכא דמוצאי שבת חזיא לאבדולי, אבל היכא דמוצאי שבת לא חזי ליה, לא מבדיל בלא זמניה משום "כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו". ... למאן דאמר מבדיל והולך כל היום כולו... דכי אסור למיכל ולמשתי למוצאי שבת דהוי לילה ויום שוב אינו מבדיל. וכיון שראינו לרבינו הגדול שהסכים לפסוק הלכה מבדיל כל היום כולו אין לנו הבדלה של כוס בט' באב שחל להיות באחד בשבת... ע"כ דברי הרמב"ן ז"ל.

רא"ש [תענית ד/מ]- כתב בה"ג... הלכך לא מבדיל עד דנפיק חד בשבתא ומבדיל כדשרי בתעניתא מיקמי דליטעום. ואף על גב דאמר מר (פסחים דף קז א) "מבדיל והולך כל היום כולו"- כל היום כולו אין, טפי לא? ה"מ היכא דהוי שרי למיכל, אבל הכא דלא שרי למיכל חד בשבא מבדיל לאורתא דתרין בשבא... ולא דמי כולי האי [לאונן] דהתם גופיה הוי דחוי דאונן פטור מכל המצות ודמי לחגר. אבל הכא גופיה מיחייב והזמן גורם שאין יכול להבדיל, וכשיעבור הזמן יבדיל וכן נהגו העם כדברי ה"ג:

הסבר

שולחן ערוך [או"ח פט"ג]-אסור לו להתעסק בצרכיו...עד שיתפלל...ולא לאכול ולא לשתות...

שולחן ערוך [או"ח רל"ב]-... ולא לאכול אפי' סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה; ואם התחיל באחת מכל אלו, אינו מפסיק אף על פי שהתחיל באיסור; והוא שיהא שהות ביום להתפלל אחר שיגמור סעודתו או מלאכתו, ... הגה: ...ונהגו להקל כשתי הסברות, דהיינו בסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה, ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה; ... מיהו בסעודה גדולה יש להחמיר אפילו סמוך למנחה גדולה,

שולחן ערוך [או"ח רל"ב]- אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית, ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה, מפסיק וקורא ק"ש בלא ברכותיה וגומר סעודתו, ואח"כ קורא אותה בברכותיה ומתפלל. הגה: אבל אין צריך להפסיק לתפלה, הואיל והתחיל לאכול; אבל אם לא התחיל לאכול, אף על פי שנוטל ידיו, צריך להפסיק; ואם אין שהות להתפלל, מפסיק אף לתפלה (הראב"ד בהגהות פ"ג מהלכות ברכות).

מסכת פסחים דף קו עמוד ב - טעם, מהו שיבדיל? אמר ליה: אני אומר טעם מבדיל, ורב אסי אמר: טעם אינו מבדיל.

שולחן ערוך [או"ח רצ"א]- אסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים משתחשך עד שיבדיל. אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו, א"צ להפסיק (אפילו משתייה) (ב"י). ... וי"א דה"מ בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה אפילו היה יושב ואוכל פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו. הגה: והמנהג פשוט כסברא הראשונה.

הגרי"ד סולובייצ'יק [שיעורים לזכר אבי מרי, ב'עמ' קל"ב-קל"ג]- חיוב הבדלה על הכוס אינו תופס עם יציאת השבת והפקעת קדושת היום, אלא עם גמר סעודת שבת...הבדלה על הכוס אינה נזקקת כלל לקדושת היום...קדושה זו כבר פקעה בהבדלה ב"אתה חונן", כל כולה של הבדלה על הכוס באה בגלל גמר סעודת שבת...למשל לשיטת בעל ה"עיטור" והסמ"ג שמפסיקין להבדלה בחשכה ודאית, צריכים אנו לפריסת מפה-כלומר, להפסיק סעודת שבת ע"י הבדלה ולהתחיל בסעודת חול

הסבר # 3: מתי חל "תשעה באב" השנה?

שולחן ערוך [או"ח תקנ"ו]- אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו.

רש"י [תענית כט עמוד ב ד"ה וכן]- ערב תשעה באב שחל להיות בשבת - אינו מפסיק סעודתו, ואינו ממעט בתבשילין, אלא אוכל כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, **טור [שם]-** ונ"ל דכיון שנמנע מלאכול בשר ולשתות יין משום אבל הוא אסור, כדמוכח במ"ק דכל דבר שניכר בו שעושה אותו משום אבל אסור לעשותו בשבת. וא"א **הרא"ש ז"ל** היה נוהג לאכול בשר ולשתות יין

טור [שם]- כתב רב שר שלום ט"כ שחל ביום א' או בשבת ונדחה ליום א' = שפיר דמי למיכל בשרא ולמשתי יין אבל אנחנו אין אנו רגילין כך, ואפי' בשבת אין אנו אוכלין בשר ושותין יין בסעודה המפסקת משום חורבן הבית וכ"כ **אבי העזרי** **מגן אברהם [שם י"ד]-** ומ"מ ישב בדאבת נפש שלא ינהוג בשמחה (רוקח וש"ל) ולכן לא ישב בסעודת חברים.

הסבר המחלוקת

הגהות מיימוניות [הלכות תעניות ה'ה]- ונהגו רבותינו לאסור לספר ולכבס כל אותו שבוע אף על פי שנדחה לאחר השבת

רא"ש [תענית ד'לכ]- ירושלמי (הל' ז) רבי בא בר כהן אמר קמיה דרבי יוסי בשם רבי אבהו (אמר) תשעה באב שחל להיות בשבת שני שבתות מותרין, כיון שנדחה התענית עד יום ראשון לא הוי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה.

שולחן ערוך שם - ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו,

שולחן ערוך [או"ח תקנ"א ד]- ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת, מותר בשתי השבתות, בין שקודם התענית בין שאחרי.

נפק"מ - האם יש "מגבלות" בשבת

רא"ש [שם]- ...ורבינו מאיר ז"ל כתב בהלכות אבלות שלו כתב **ה"ר יצחק מוני"א** דתשעה באב שחל להיות בשבת, אע"פ שאנו דוחין אותו עד למחר, אותו היום אסור בתשמיש המטה... עכ"ל מורי. הדבר יצא מפני מורי הקדוש, וכל עדת ישראל יעשו אותו, כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו עונה אחת בשנה... ומיהו נכון להחמיר כדברי מורי אפי' הוא מקיל ואני מחמיר היה לנו לעשות כדבריו וכל שכן שהוא מחמיר ואני מקיל עכ"ל רבינו מאיר ז"ל. **הרמ"א [שם]-** ויש אוסרים תשמיש המטה, וכן נוהגין (טור בשם ר"י ואגור ומנהגים)

שולחן ערוך [או"ח תקנ"ד/ט]- אם חל תשעה באב בשבת, מותר בכולן אפילו בתשמיש המטה.

הסבר שו"ת אבני נזר [חלק אורת חיים סימן תכו"ט] - שוב ראיתי בתשו' הרשב"א ח"א סימן תק"כ וזה לשונו ומה ששאלת בט"ב שחל להיות בשבת מהו בתה"מ. תשובה נראה לי שאין נוהג בו שום אבלות דהא אמרינן מעלה של שלחנו כסעודת שלמה בשעתו דאבלות ישנה שאני וכל שכן דלגמרי עקרוהו מתשיעי ואוקמוהו [אעשירי] ומעיקרא הי' ראוי לקבעו בעשירי כדאיתא התם עד כאן לשונו. מדבריו נשמע שאין עשירי מצד תשלומין דהא לגמרי עקרוהו מתשיעי: אך לדעת הפוסקים שאנחנו בני אשכנז נגריים אחריהם שסוברים דנוהג דברים שבצנעא שפיר הטעם מצד תשלומין: